ILMIY-FANTASTIK HODISANING FILOLOGIK ASOSLARI

DJabborov Dilrux
Sirdaryo Viloyati oqoltin tumani 9 maktab ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolamizda ilmiy fantastik hodisaning filologik asoslarini olimlarning o`rgangan ishlari ko`rib chiqiladi va tahlil qilinadi.
Tayanch so`zlar: Xayol, subgenre, fantastika, utopiya va distopiya, fantaziya.

O'z orbitasida turli xil lingvistik va shu jumladan matnli hodisalarni ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan kognitiv tadqiqotlar sohasining kengayishi munosabati bilan matnlarning kognitiv salohiyati shubhasiz qiziqish uyg'otadi, ularning asosiy yo'nalishi fantaziyaga jalb qilinadi, bu inson tafakkurining moyilligi deb atash mumkin. Inson tafakkuriga so'zning keng ma'nosida xayol deya olamiz. Fantaziyani lingvistik bo'lmagan voqelikni talqin qilishning alohida holati va natijada uni bilishdir. Shuni unutmaslik kerakki, ilmiy-fantastik matnlarda bir qator ilmiy kashfiyotlar bashorat qilingan va shu nuqtai nazardan ularni bilishda yaqqol namoyon bo'ladi. Matnlarining o'ziga xos xususiyatlari, janrlari va subgenre o'zgarishlarini ko'rib chiqish matnda tasvirlangan hodisalarni talqin qilishning maxsus burchagi sifatida tushunilgan ularning kognitiv o'ziga xosligini o'rganish uchun ajralmas shart bo'lib xizmat qiladi.
Yuqorida aytib o'tilgan matnlarni ko'rib chiqishda ularni fanlararo tahlil qilish zarurligini istisno qilish mumkin emas, chunki adabiyot nazariyasida ularning tabiati to'g'risida eng chuqur va har tomonlama tushuncha amalga oshirilgan. "Fantastika" atamasi yuqori darajadagi shartlilik, ma'lum me'yorlarning buzilishi, voqelikning mantiqiy aloqalari va qonunlari, badiiy adabiyotga o'rnatish, xayoliy ("ajoyib") olamlarni yaratish bilan ajralib turadigan maxsus fantastik tasvir

turiga asoslangan "fantastika" turi sifatida tushuniladi[87]. Fantastik adabiyot chegaralarini aniqlash muammosi hamon tadqiqotchilarning diqqat markazida turibdi. Shunday qilib, T. A. Balashova fantastik adabiyotning kelib chiqishini dostonlar va afsonalardan topadi, chunki ular (masalan, "Beovulf", "Nibelunglar qo'shig'i", "Arturning o'limi", "Makbet") fantastik xususiyatlarga ega. Ular afsonaviy mavjudotlar va g'ayritabiiy hodisalarni tasvirlaydi[88], ammo bu matnlar yaratilgan paytda odamlar tasvirlangan hayoliy elementlarning haqiqatiga ishonishgan. Fantastikaning xususiyatlari Tomas Morning utopiyasida (1516) va Platonning dialogida uchratamiz[89].
Adabiy badiiy adabiyotni o'rganishda duch keladigan asosiy muammolardan biri bu uning janrlari va subgenralarining umumiy qabul qilingan tasnifining yetishmasligi. Shu ma'noda uning uch asosiy janrga bo'linishini ta'kidlash muhim:" ilmiy fantastika", "fantaziya", "ijtimoiy fantastika" (utopiya va distopiya). Ilmiy fantastika asoschilari sifatida J. Svift (Gulliverning sayohatlari, 1726) va Meri Shelli (Frankenshteyn yoki zamonaviy Prometey, 1818). Ilmiy fantastika rivojiga katta hissa qo'shdi. Rolini J. Vern qayd etgan Po (D. D. Danilov "birinchi haqiqiy yozuvchi-fantast" deb ataydi [Danilov 2011: 42]), ayni paytda amerikalik yozuvchini ilmiy motivlardan g'ayritabiiy motivlarni afzal ko'rganligi uchun tanqid qildi. Ilmiy fantastika rivojlanishida ingliz yozuvchisi G. Uells muhim rol o'ynadi, uning asarlari ilmiy fantastika tematik maydonini kengaytirdi[90].
Xulosa qilib aytganda, yuqorida muhokama qilingan muammolarni talqin qilishning lingvistik jihatiga qaytish va mulohazalarni fantaziya yo'nalishidagi badiiy matnlarni qurish tekisligiga aylantirish kerak. Shu munosabat bilan, eng muhim nuqta savolga javob bo'ladi: nima uchun dunyoviy tajribadan kelib chiqqan eng oddiy hodisalarni tasvirlashda odatdagi haqiqatdan chalg'itish va haqiqiy bo'lmagan auraga botirilgan turli xil haqiqiy faktlarning kombinatsiyasini yaratish kerak. Hech shubha yo'qki, bunday botirish ularning chuqurroq tushunilishiga, yoki, pirovardida, bilish (bilish) ga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Белякова, С. М. Образ времени в диалектной картине мира (на материале русских старожильческих говоров юга Тюменской области) / С. М. Белякова. – Тюмень: Изд-во Тюм. гос. ун-та, 2005. – 263 с.
2. Балашова, Т. А. Художественные особенности серьезно-смеховой фантастики: на материале научно-фантастического романа Великобритании; дисс. … канд. филол. наук: 10.01.03 / Балашова Татьяна Александровна. – Балашов, 2003. – 188 с.
3. Шадурский, М. И. Литературная утопия от Мора до Хаксли: Проблемы жанровой поэтики и семиосферы. Обретение острова / М. И. Шадурский. – М.: ЛКИ, 2007. – 165 с.
4. Скворцов, В. В. Вымышленные языки в поэтике фантастической прозы США второй половины XX века: дис. … канд. филол. наук: 10.01.03 / Скворцов Владимир Валерьевич. – Спб, 2015. – 201 с.

